

**รูปแบบการจัดการห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านบนฐานทุนทรัพยากร
บริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์**
**Local Traditional Herbs Value Chain Management Model Based on
Resource Capital in the Thai - Cambodian Border Area, Surin Province**

อุบลวรรณ สุวรรณภูสิทธิ์^{1*} ชนม์ณัฐชา กังวานศุภพันธ์² และ นิศานาถ แก้ววินัด³
Ubonwan Suwannaputit^{1*}, Chonnatcha Kungwansupaphan², and Nisanart Kaewwinud³
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์¹
รองศาสตราจารย์ ดร. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์²
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์³
Assistant Professor Dr., Faculty of Management Sciences, Surindra Rajabhat University¹
Associate Professor Dr., Faculty of Management Sciences, Surindra Rajabhat University²
Assistant Professor Dr., Faculty of Industrial Technology, Surindra Rajabhat University³

*Corresponding author, e-mail: s_ubonwan@srru.ac.th

วันที่รับบทความ: 4 พฤษภาคม 2568; วันแก้ไขบทความ: 30 มิถุนายน 2568; วันตอบรับบทความ: 4 กรกฎาคม 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านบนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ เก็บรวบรวมจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพรเป้าหมายในการพัฒนาของจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 29 คน โดยการสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อย วิเคราะห์ข้อมูลโดยเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ และวิเคราะห์เชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านมีความสัมพันธ์กันคล้ายลูกโซ่แบบต่อเนื่อง แต่ละกิจกรรมมีส่วนในการก่อให้เกิดคุณค่าเพิ่มเป็นช่วง ๆ ตั้งแต่การนำวัตถุดิบเข้าสู่กิจกรรมการผลิตจนได้เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปที่จำหน่ายไปยังผู้บริโภคคนสุดท้ายในราคาที่ถูกค้า ยอมจ่ายให้ผลิตภัณฑ์นั้น ห่วงโซ่คุณค่าดังกล่าวประกอบด้วยกิจกรรมหลัก และกิจกรรมสนับสนุน ห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสามารถจำแนกออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ 1) ระยะต้นน้ำ ประกอบด้วย ผู้จำหน่ายปัจจัยการผลิต และเกษตรกรผู้เพาะปลูกสมุนไพร ซึ่งอาจดำเนินการในรูปแบบรายบุคคลหรือรวมกลุ่มกัน ทั้งในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ และการรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการ 2) ระยะกลางน้ำ ได้แก่ ผู้รวบรวมสมุนไพร ซึ่งทำหน้าที่เพิ่มมูลค่าให้กับสมุนไพร เช่น การแปรรูปเบื้องต้นหรือการทำให้แห้ง ก่อนจำหน่ายให้กับโรงพยาบาลหรือผู้บริโภคภายนอก และ 3) ระยะปลายน้ำ หมายถึง ตัวแทนรับซื้อซึ่งทำหน้าที่จำหน่ายสมุนไพรให้กับผู้ประกอบการและผู้ค้าส่ง ก่อนจะส่งต่อไปยังผู้ค้าปลีกและผู้บริโภคในลำดับสุดท้าย ทั้งนี้ การถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับห่วงโซ่คุณค่าประเด็นสมุนไพรพื้นบ้านทำให้เกิดรูปแบบการจัดการห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านบนฐานทุนทรัพยากรเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความสามารถทางการแข่งขันให้กับอุตสาหกรรมในพื้นที่

คำสำคัญ: การจัดการห่วงโซ่คุณค่า, สมุนไพรพื้นบ้าน, ฐานทุนทรัพยากร

Abstract

This research aimed to study the value chain management model for indigenous medicinal herbs based on resource capital along the Thai - Cambodian border in Surin Province. Data was collected from 29 key informants involved in the development of target medicinal herbs in Surin, through interviews and focus group discussions. The data were analyzed through relational linkage

and descriptive analysis. The research findings revealed that the value chain management model for indigenous medicinal herbs functions as a continuous chain, where each activity contributes incrementally to the added value of the final product from the acquisition of raw materials through production processes to the final product delivered to end consumers at a price they are willing to pay. The value chain comprises both primary and support activities and can be divided into three main stages 1) Upstream stage : Involving input suppliers and herb growers, who may operate individually or in groups, either informally or through formal cooperatives, 2) Midstream stage : Including herb collectors who add value through initial processing, such as drying, before selling to hospitals or external consumers, and 3) Downstream stage : Referring to purchasing agents who distribute the herbs to entrepreneurs and wholesalers, who then deliver the products to retailers and ultimately to final consumers. The transfer of knowledge regarding the value chain of indigenous medicinal herbs has led to the development of a localized, resource-based value chain management model that enhances the strength and competitiveness of the regional herbal industry.

Keywords: Value Chain Management, Traditional Herbal, Resource Capital

บทนำ

จากวิกฤติการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด 19) ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชากรโลกอย่างมีนัยสำคัญ โดยกระตุ้นให้เกิดกระแสการดูแลสุขภาพของผู้คนทั่วโลก โดยเฉพาะการดูแลสุขภาพเชิงป้องกัน (Self-Care) เพื่อหลีกเลี่ยงการเข้าโรงพยาบาลซึ่งมีความเสี่ยงต่อการติดเชื้อ อีกทั้งในช่วงระหว่างการแพร่ระบาดของโควิด 19 คนจำนวนมากต้องเปลี่ยนรูปแบบการทำงานมาเป็นการทำงานที่บ้าน ซึ่งอาจจะทำให้รู้สึกเครียดและกังวลเกี่ยวกับสุขภาพ โดยหนึ่งในวิธีการดูแลสุขภาพเบื้องต้นที่สามารถทำได้ด้วยตนเอง คือ การบริโภคสมุนไพรผลิตภัณฑ์ปลอดภัยที่ผลิตจากวัตถุดิบธรรมชาติ ประกอบกับประชากรทั้งในประเทศไทยและหลายประเทศมีอายุมากขึ้นและสังคมกำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมผู้สูงอายุ ทำให้ความนิยมและความต้องการวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติมีเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น สมุนไพร จึงเป็นหนึ่งในผลิตภัณฑ์สำคัญของประเทศไทยที่มีการผลิตและส่งออกไปจำหน่ายในตลาดโลก และเป็นผลิตภัณฑ์ที่จัดอยู่ในอุตสาหกรรมเกษตรซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทยมาโดยตลอด ทำให้ความสำคัญของสมุนไพรมีมากขึ้น เห็นได้ชัดเจนจากการมีการจัดทำแผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ.2560 - 2564 โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาสมุนไพรไทยให้เป็นพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทยในอนาคต และเป็นผู้ผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรของภูมิภาคอาเซียน นำมาสู่ความมั่นคงทางสุขภาพ และความยั่งยืนของเศรษฐกิจไทยต่อไป (คณะอนุกรรมการวัตถุดิบสมุนไพร, 2563)

อย่างไรก็ตาม ในการพัฒนาอุตสาหกรรมให้ประสบความสำเร็จ นอกเหนือไปจากทักษะและความสามารถของเกษตรกรและผู้ประกอบการในการผลิต แปรรูป การจัดการ และการตลาด การมีเครือข่ายที่เชื่อมโยงผู้ที่เกี่ยวข้องกันหรือ “คลัสเตอร์ (Cluster)” ก็เป็นองค์ประกอบสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่สามารถสร้างความแตกต่างที่เด่นชัดในระดับความสำเร็จของการพัฒนาอุตสาหกรรมรวมทั้งอุตสาหกรรมสมุนไพรไทย ทั้งนี้ คลัสเตอร์เป็นนโยบายที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของห่วงโซ่มูลค่า (Value Chain) เสริมสร้างศักยภาพด้านการลงทุนของประเทศไทย และช่วยกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น (สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2563) คลัสเตอร์สมุนไพรในประเทศไทยกระจายอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยคลัสเตอร์เกษตรวัตถุดิบสมุนไพรอยู่ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ อำนาจเจริญ มหาสารคาม อุทัยธานี และสกลนคร ซึ่งจังหวัดดังกล่าวนี้มีความพร้อมและศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นเมืองสมุนไพร (Herbal City) ตามแผนแม่บทแห่งชาติ ว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพร ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560 - 2564 (สำนักข่าว Hfocus เจาะลึกระบบสุขภาพ, 2565)

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาจังหวัดสุรินทร์ซึ่งเป็นหนึ่งในห้าจังหวัดที่เป็นเมืองสมุนไพรและเป็นแหล่งวัตถุดิบสมุนไพรสำคัญ โดยนับตั้งแต่ปี 2561 จนถึงปี 2564 พบว่า พื้นที่ปลูกสมุนไพรจังหวัดสุรินทร์ ได้รับการตรวจรับรอง

แปลง จำนวน 175.8 ไร่ ได้มาตรฐาน GAP จำนวน 145.93 ไร่ (147 ราย) Organic จำนวน 29.87 ไร่ (51 ราย) สมุนไพรที่สร้างรายได้ ได้แก่ ตะไคร้ เตย หนามขี้เหล็ก ขมิ้นชัน คุณ และกระเจียว มูลค่าการซื้อขายที่สร้างรายได้ในแต่ละปีนับตั้งแต่ปี 2560–2564 รวมกำไรสุทธิ 4,028,845 บาท (สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, 2564) ในขณะเดียวกัน มีปัญหาอุปสรรคด้านการพัฒนาเป็นเมืองสมุนไพร คือ ขาดการบูรณาการในการมีส่วนร่วมทำงานระหว่างภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เกษตรกรยังขาดความมั่นใจด้านความต้องการของตลาดวัตถุดิบสมุนไพร การซื้อขายสมุนไพรระหว่างโรงพยาบาลของรัฐมีหลายขั้นตอน การเชื่อมโยงบูรณาการระหว่างส่วนกลางและพื้นที่ และการสนับสนุนการแปรรูปสมุนไพรและพัฒนาผลิตภัณฑ์ (สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, 2564) ในขณะเดียวกัน ความต้องการสมุนไพรที่มีมากขึ้นอันเป็นผลมาจากสถานการณ์โควิด - 19 นำมา ซึ่งโอกาสให้กับเกษตรกรและผู้ประกอบการสมุนไพรในการขยายตลาดและสร้างผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ แต่การใช้ประโยชน์จากโอกาสที่เกิดขึ้นนี้คงไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้หากปัญหาและอุปสรรคดังที่กล่าวมาไม่ได้รับการแก้ไข เกษตรกรและผู้ประกอบการสมุนไพรของจังหวัดสุรินทร์ก็ต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคนี้ต่อไป การพัฒนาสู่การเป็นเมืองสมุนไพรเองก็อาจได้รับผลกระทบตามไปด้วยในอนาคต (ชนม์ณัฐชา กังวานศุภพันธ์ และคณะ, 2567)

จากที่กล่าวมา โครงการวิจัยนี้จึงได้ดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการห่วงโซ่มูลค่า และสมุนไพรพื้นบ้านบนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการห่วงโซ่มูลค่าสมุนไพรพื้นบ้านที่สอดคล้อง และเหมาะสมบนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ โดยผลการวิจัยก่อให้เกิดประโยชน์ทางวิชาการโดยขยายขอบเขตองค์ความรู้รูปแบบการจัดการห่วงโซ่มูลค่าสมุนไพรพื้นบ้านบนฐานทุนทรัพยากรเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความสามารถในการแข่งขันให้กับอุตสาหกรรมในพื้นที่ รวมทั้งเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อเป็นแนวทางให้กับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการจัดการห่วงโซ่มูลค่าสมุนไพรพื้นบ้านบนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา เพื่อช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้เติบโตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการห่วงโซ่มูลค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์

ทบทวนวรรณกรรม

1. การจัดการห่วงโซ่มูลค่า

ห่วงโซ่มูลค่า (Value Chain) เป็นแนวคิดที่นำเสนอโดย ไมเคิล อี. พอร์เตอร์ (Porter, 1985) โดยให้ความหมายไว้ว่าหมายถึงชุดของกิจกรรมและกระบวนการที่องค์กรต่าง ๆ มีส่วนร่วมเพื่อส่งมอบผลิตภัณฑ์หรือบริการให้กับลูกค้า โดยจะมีทั้งกิจกรรมหลัก เช่น การดำเนินงานโลจิสติกส์ขาเข้า โลจิสติกส์ขาออก การตลาดและการขาย และการบริการ ตลอดจนกิจกรรมสนับสนุน เช่น การจัดหา การพัฒนาเทคโนโลยี การจัดการทรัพยากรมนุษย์ และโครงสร้างพื้นฐาน ทั้งนี้ กิจกรรมหลักในห่วงโซ่มูลค่าเกี่ยวข้องโดยตรงกับการสร้าง การผลิต และการส่งมอบผลิตภัณฑ์หรือบริการ ในขณะที่กิจกรรมสนับสนุนจัดเตรียมทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นเพื่ออำนวยความสะดวกในกิจกรรมหลัก แต่ละกิจกรรมภายในห่วงโซ่มูลค่าจะเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์หรือบริการขั้นสุดท้าย และห่วงโซ่มูลค่าโดยรวมจะแสดงถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่เอื้อต่อความได้เปรียบในการแข่งขันขององค์กร (Porter, 2008) นอกจากนี้ ห่วงโซ่มูลค่าส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่กลยุทธ์การทำงานร่วมกันในตลาด โดยเน้นความเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมการผลิต การตลาด ฯลฯ ของผลิตภัณฑ์และบริการอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การจัดตำแหน่งในแนวตั้งยังเป็นสิ่งสำคัญที่บริษัทต่าง ๆ จะเชื่อมโยงปลายด้านหนึ่งของกิจกรรมหลักเข้ากับส่วนสุดท้ายของกิจกรรมสนับสนุน ในแต่ละขั้นตอนของผลิตภัณฑ์ซึ่งเพื่อเพิ่มมูลค่า (Kumar & Rajeev, 2016)

กล่าวได้ว่า ห่วงโซ่มูลค่า เป็นกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์ และเชื่อมโยงกันเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับปัจจัยการผลิต โดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการนำวัตถุดิบป้อนเข้าสู่กระบวนการผลิต กระบวนการจัดจำหน่าย กระบวนการจัดส่งสินค้าสู่ผู้บริโภค และกระบวนการบริการหลังการขาย โดยตัวแบบอ้างอิงห่วงโซ่มูลค่า (Value Chain Reference Model : VCRM) นำเสนอโดย สเตซี (Frederick, 2010; Frederick, 2014) โดยเป็นตัวแบบที่ครอบคลุมของระบบ

นิเวศของห่วงโซ่คุณค่าและอธิบายกระบวนการนำเข้าและส่งออกในขั้นตอนพื้นฐานตั้งแต่ วัตถุดิบ ส่วนประกอบและชิ้นส่วน ผลิตภัณฑ์ขั้นสุดท้าย และการจัดจำหน่ายและการขาย ซึ่งประกอบขึ้นและเป็นการเชื่อมโยงที่เกี่ยวข้องกับการผลิตในห่วงโซ่คุณค่า ทั้งนี้ องค์ประกอบในตัวแบบประกอบด้วยสี่ส่วน ได้แก่ กิจกรรมเพิ่มมูลค่า (Value-adding Activities) ห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ตลาดปลายทาง (End-use) และสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนธุรกิจ (Supporting Business Environments) ดังนั้น ห่วงโซ่คุณค่าช่วยในการสร้างคุณค่าและนวัตกรรม เนื่องจากเป็นกรอบแนวคิดที่เน้นถึงความสำคัญของการสร้างคุณค่าและนวัตกรรมในการผลักดันความสำเร็จของธุรกิจ ด้วยการแสวงหาวิธีการปรับปรุงและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ตลอดห่วงโซ่คุณค่า บริษัทสามารถเพิ่มความพึงพอใจของลูกค้า สร้างความแตกต่างจากคู่แข่ง และสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืน (Teece, 2018)

2. สมุนไพรพื้นบ้านกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ปัจจุบันสมุนไพรมีศักยภาพในการที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจ และสามารถสร้างความยั่งยืนให้กับระบบเศรษฐกิจและสังคมต่อไปในอนาคต อีกทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเทศไทย เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจและสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเศรษฐกิจของประเทศ การใช้สมุนไพรในประเทศไทยมีมาตั้งแต่ในยุคอดีตกาลและผนวกการใช้สมุนไพรอยู่ในความเชื่อและวัฒนธรรม โดยสมุนไพรถูกนำมาใช้ในการรักษาโรคและการบำบัดทางสุขภาพในวัฒนธรรมไทย มีการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ในการใช้สมุนไพรผ่านทางอาหาร การใช้ในการดูแลสุขภาพ และการใช้เป็นส่วนผสมในการรักษาโรคต่าง ๆ นอกจากนี้ การใช้สมุนไพรยังเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมไทย ด้วยเหตุที่สมุนไพรเป็นทรัพยากรที่มีความหลากหลายและมีประโยชน์ในหลายด้าน อีกทั้งประเทศไทยมีสภาพภูมิศาสตร์ที่มีความเหมาะสมสูงในการปลูกสมุนไพร สมุนไพรจึงได้รับการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพเพื่อยกระดับสู่การเป็นอุตสาหกรรมสมุนไพรอย่างเต็มรูปแบบ ตั้งแต่การส่งเสริมต้นน้ำถึงปลายน้ำ โดยส่งเสริมการเกษตรและผลิตสมุนไพร การแปรรูป และการจัดจำหน่ายทั้งตลาดภายในและต่างประเทศ ส่งผลให้อุตสาหกรรมสมุนไพรมีการเติบโตต่อเนื่องและมีผลิตภัณฑ์หลากหลายออกสู่ตลาด เช่น สมุนไพรที่ใช้ในอุตสาหกรรมเครื่องสำอาง ยา ผลิตภัณฑ์สุขภาพ และผลิตภัณฑ์สมุนไพรอาหาร ทั้งนี้ การส่งเสริมสมุนไพรของประเทศไทยมีความชัดเจนในระดับนโยบาย โดยมีแผนแม่บทแห่งชาติ ว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560 - 2564 ระบุถึงห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ของอุตสาหกรรมพืชสมุนไพร แบ่งเป็น 3 ส่วน (กระทรวงสาธารณสุขและองค์การภาครัฐ – เอกชน, 2559) ดังนี้

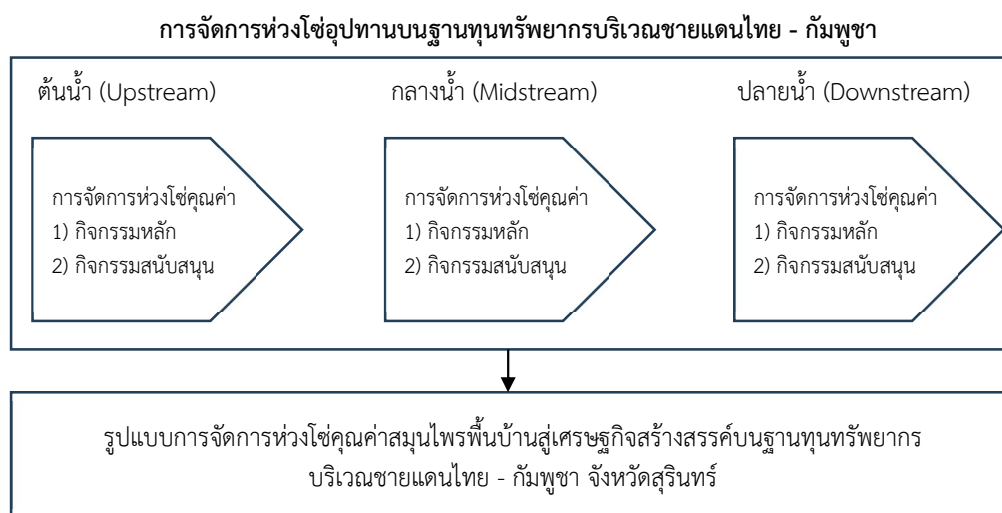
1. ต้นทาง ประกอบด้วย การจัดการเกี่ยวกับวัตถุดิบสมุนไพร ที่ครอบคลุมเกี่ยวกับการเพาะปลูกและการจัดการวัตถุดิบให้มีคุณภาพและการนำเข้าสารสกัด เพื่อใช้ในอุตสาหกรรมภายในประเทศ
 2. กลางทาง เน้นการนำวัตถุดิบที่มีคุณภาพมาแปรรูปในอุตสาหกรรมยา อุตสาหกรรมเครื่องสำอาง อุตสาหกรรมอาหารและอาหารเสริม
 3. ปลายทาง เป็นช่องทางการนำสินค้าสู่ผู้บริโภคที่เกิดการบริหารจัดการกระบวนการจัดจำหน่ายใน
- ดังนั้น สมุนไพรพื้นบ้านจึงมีศักยภาพที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทย โดยการนำแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์และนวัตกรรมมาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร จะช่วยสร้างมูลค่าเพิ่ม สร้างความยั่งยืนให้กับเศรษฐกิจและสังคม (น้ำทิพย์ ไต้เต่า และ อติลา พงศ์ยี่หล้า, 2565)

3. ทูตทางทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์

จังหวัดสุรินทร์มีการผลิตสมุนไพรและนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์อย่างหลากหลาย โดยแหล่งผลิตวัตถุดิบสมุนไพรในจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ 1) สมุนไพรจากป่า เนื่องจากจังหวัดสุรินทร์มีเทือกเขาพนมดงรักเป็นพรมแดนธรรมชาติเชื่อมต่อกับประเทศกัมพูชา และป่าบริเวณดังกล่าวเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและสมุนไพรสำคัญ โดยสมุนไพรที่พบมีหลากหลายชนิดที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในรูปแบบของยา อาทิ ปลาหมอบเผือก รากสามสิบ โลดทะนงแดง ม้ากระทืบโรง กำแพงเจ็ดชั้น 2) สมุนไพรจากริมรั้ว ในแต่ละชุมชนของจังหวัดสุรินทร์ นิยมปลูกพืชผักสวนครัว และสมุนไพรหลายชนิด แบบผสมผสานเพื่อใช้บริโภคและเป็นยาในครัวเรือน แบ่งปันให้กับเพื่อนบ้านและญาติพี่น้องและขายในตลาดชุมชนหากมีผลผลิตมาก 3) สมุนไพรจากแปลงปลูกเชิงพาณิชย์ ซึ่งในหลายชุมชนของจังหวัดสุรินทร์มีการขยายการปลูกสมุนไพรเพื่อจำหน่ายเชิงพาณิชย์ โดยมีทั้งที่เพิ่มชนิดของสมุนไพรและขยายพื้นที่การปลูกในบริเวณบ้าน และปลูกในแปลงเฉพาะที่แยกออกไป เช่น แปลงในพื้นที่ใกล้นา โคกหนองนา การปลูกส่วนใหญ่

ยังคงเป็นแบบผสมผสานพืชหลายชนิดในแปลงเดียวกัน ทั้งนี้ การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรของจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ สมุนไพรเพื่อเป็นยา สมุนไพรเพื่อเป็นอาหาร สมุนไพรเพื่อเป็นเวชสำอาง และสมุนไพรในการใช้ประโยชน์อื่น ๆ (ชนม์ณัฐชา กังวานศุภพันธ์ และคณะ, 2567) และส่วนใหญ่เป็นสมุนไพรที่ปลูกตามริมรั้ว หรือขึ้นเองตามธรรมชาติ สมุนไพรที่มีการนำมาใช้ประโยชน์มีหลายชนิดโดยจำแนกตามการออกฤทธิ์ได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ สมุนไพรกลุ่มฤทธิ์ร้อน และฤทธิ์เย็น ทั้งนี้ ตัวอย่างของสมุนไพรทั้งสองกลุ่มที่พบในจังหวัดสุรินทร์ ตามข้อมูลของโรงพยาบาลกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ณ วันที่ 30 พฤษภาคม 2566

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการศึกษาวิจัย

การวิจัยนี้ออกแบบการวิจัยให้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method Research) ประเภท การวิจัยเชิงกรณีศึกษา (Case Study) โดยมุ่งเน้นการศึกษาในเชิงคุณภาพซึ่งเป็นแนวทางการวิจัยที่เน้นการทำความเข้าใจและตีความความหมาย ประสบการณ์ มุมมอง และบริบททางสังคมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล มีจุดมุ่งหมายเพื่อสำรวจปรากฏการณ์ที่ซับซ้อน สร้างข้อมูลเชิงลึก และให้คำอธิบายที่หลากหลาย โดยวิธีต่าง ๆ เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์ข้อความเพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล (Denzin & Lincoln, 2018)

2. ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัยนี้ ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาและส่งเสริมสมุนไพรพื้นบ้านของ จังหวัดสุรินทร์ บริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา ในพื้นที่ที่มีการปลูกพื้นสมุนไพร ประกอบด้วย 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอบราสาท กาบเชิง พนมดงรัก และสังขะ ทั้งนี้ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำประกอบภาคส่วนต่าง ๆ ดังนี้

1. ต้นน้ำ ได้แก่ เกษตรกรผู้เพาะปลูกสมุนไพร ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายเดียวที่ปลูกสมุนไพรเพื่อใช้ในการบริโภคในครัวเรือน และบางรายปลูกเพื่อจำหน่ายในชุมชนของตนเอง ทั้งนี้ ยังไม่มีข้อมูลที่ระบุถึงจำนวนของเกษตรกรที่ปลูกสมุนไพรเพื่อจำหน่ายเชิงพาณิชย์อย่างชัดเจน ในพื้นที่เป้าหมาย เกษตรกรหลายรายมีการรวมกลุ่มกัน ทั้งอย่างไม่เป็นทางการเป็นกลุ่มผู้เพาะปลูกสมุนไพรและอย่างเป็นทางการในนามกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

2. กลางน้ำ ได้แก่ ผู้รับซื้อ ผู้รวบรวม ผู้แปรรูป ผู้ประกอบการ

3. ปลายน้ำ ได้แก่ ผู้บริโภค

ทั้งนี้ มีหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษาในพื้นที่มีบทบาทเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและสนับสนุนการส่งเสริมและพัฒนาสมุนไพรของจังหวัดสุรินทร์ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ได้แก่ 1) ภาครัฐ ได้แก่ หน่วยงานที่ส่งเสริมด้านการเกษตร หน่วยงานด้านสาธารณสุข หน่วยงานที่ส่งเสริมด้านการจำหน่ายและการผลิต รวมทั้งสถาบันการศึกษา และ 2) ภาคส่วนอื่น ๆ อาทิเช่น หอการค้า สมาคมอุตสาหกรรม สมาคมที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วยตัวแทนจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสมุนไพรในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ โดยระบุเฉพาะพื้นที่ ๆ มีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวข้องกับสมุนไพรในเชิงพาณิชย์และมีการขับเคลื่อนกิจกรรมด้านการพัฒนาสมุนไพรเป็นพื้นที่เป้าหมายในการเก็บข้อมูล ประกอบด้วยอำเภอปราสาท กาบเชิง สังขะ และพนมดงรัก รวมจำนวนทั้งสิ้น 29 ราย ซึ่งเพียงพอแล้วในการเกิดข้อมูลอิ่มตัว (Data Saturation) ดังนี้

1) ตัวแทนเกษตรกรผู้เพาะปลูกสมุนไพรจากแต่ละอำเภอซึ่งมีความเชื่อมโยงกับประเทศกัมพูชาทั้งในด้านพื้นที่/ ภูมิศาสตร์/ เศรษฐกิจ รวม 10 ราย

2) ตัวแทนผู้รวบรวมสมุนไพร 2 ราย

3) ผู้ผลิตและแปรรูปสมุนไพร ได้แก่ ผู้ประกอบการ 2 ราย โรงพยาบาลกาบเชิง สังขะ และพนมดงรัก 3 ราย รวมจำนวนทั้งสิ้น 5 ราย

4) หน่วยงานภาครัฐที่ส่งเสริมเรื่องสมุนไพร ประกอบด้วย สำนักงานเกษตรจังหวัด 1 ราย สำนักงานเกษตรอำเภอ (ปราสาท สังขะ กาบเชิง พนมดงรัก) 4 ราย เกษตรและสหกรณ์จังหวัด 1 ราย ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตรจังหวัด 2 ราย สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด 2 ราย สาธารณสุขจังหวัด 1 ราย สำนักงานพาณิชย์จังหวัด 1 ราย รวมจำนวนทั้งสิ้น 12 ราย

โดยเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ 1) เกษตรกรผู้เพาะปลูกสมุนไพร ผู้รวบรวมสมุนไพร และผู้ผลิตและแปรรูปสมุนไพร มีประสบการณ์ในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวไม่น้อยกว่า 2 ปี 2) ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ ต้องมีประสบการณ์ในการส่งเสริมเรื่องสมุนไพรในพื้นที่ ไม่น้อยกว่า 2 ปี

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีดังนี้

1) แบบสังเกต (Observation) ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตบริเวณพื้นที่ชุมชน โดยการเฝ้าดูปรากฏการณ์ของสิ่งที่จะศึกษาอย่างตั้งใจด้วยความรอบคอบ แล้วบันทึกสิ่งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงด้วยการจดบันทึก การบันทึกเสียง การถ่ายภาพ การถ่ายวิดีโอ โดยสังเกตในด้านปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอกของอุตสาหกรรมพืชสมุนไพร กิจกรรมหลักและกิจกรรมสนับสนุนในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์

2) การประชุมกลุ่มย่อย เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาชุมชนที่ทำให้เห็นภาพของข้อมูลได้รวดเร็วและครอบคลุม โดยมุ่งศึกษาในประเด็นของ 1) บริบท สภาพแวดล้อม และความพร้อมทางด้านปัจจัยเบื้องต้นในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ และ 2) กิจกรรมหลักและกิจกรรมสนับสนุนในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์

3) แบบจำลองห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ตามแนวคิดที่นำเสนอโดย พอร์เตอร์ (Porter, 1985) โดยหมายถึงชุดของกิจกรรมและกระบวนการที่องค์กรต่าง ๆ มีส่วนร่วมเพื่อส่งมอบผลิตภัณฑ์หรือบริการให้กับลูกค้า โดยจะมีทั้งกิจกรรมหลัก เช่น การดำเนินงานโลจิสติกส์นำเข้าโลจิสติกส์ส่งออก การตลาดและการขาย และการบริการ ตลอดจนกิจกรรมสนับสนุน เช่น การจัดหาการพัฒนาเทคโนโลยี การจัดหาทรัพยากรมนุษย์ และโครงสร้างพื้นฐาน (Porter, 1998; Porter, 2008)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนตุลาคม 2566 - มีนาคม 2567 ดังนี้

1) การสังเกต (Observe) เพื่อสังเกตสภาพทั่วไปใน 2 ด้าน ได้แก่ บริบท สภาพแวดล้อม และความพร้อมทางด้านปัจจัยเบื้องต้นในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากรบริเวณ

ชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ และกิจกรรมหลักและกิจกรรมสนับสนุนในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์

2) การประชุมกลุ่มย่อย เพื่อประชุมระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับ 1) บริบท สภาพแวดล้อม และความพร้อมทางด้านปัจจัยเบื้องต้นในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ และ 2) กิจกรรมหลักและกิจกรรมสนับสนุนในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อนำเสนอผลการเชื่อมโยงรูปแบบการจัดการห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ ทั้งนี้ ผู้เข้าร่วมการประชุมกลุ่มย่อยมีการแยกตามบทบาทเพื่อป้องกันอิทธิพลจากผู้มีอำนาจมากกว่าในวงสนทนา

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลที่หลากหลายเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของผลการวิจัย และถอดเทปการสนทนา ซึ่งผลการตรวจสอบข้อมูล จะทำให้ผู้วิจัยสามารถรวบรวม วิเคราะห์และสรุปผลของข้อมูลการวิจัยได้ชัดเจน และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์มากขึ้น ซึ่งในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยนำเอาข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าวิจัย ทั้งข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิจากการเก็บรวบรวมจากการสังเคราะห์เอกสาร การสังเกต การประชุมกลุ่มย่อยมารวบรวมให้เป็นระบบ โดยเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูลมาทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนาซึ่งเทคนิคที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การปรับเปลี่ยนแนวคิดตามข้อมูลเชิงประจักษ์ (Successive Approximation)

ผลการวิจัย

แนวคิดห่วงโซ่คุณค่า ระบุว่า กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการผลิตและการดำเนินงานมีความสัมพันธ์กันคล้ายลูกโซ่แบบต่อเนื่องซึ่งแต่ละกิจกรรมมีส่วนในการก่อให้เกิดคุณค่าเพิ่มเป็นช่วง ๆ ตั้งแต่การนำวัตถุดิบเข้าสู่กิจกรรมการผลิต จนได้เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปที่จำหน่ายไปยังผู้บริโภคคนสุดท้ายในราคาที่ลูกค้ายอมจ่ายให้ผลิตภัณฑ์นั้น (Porter, 1985) ทั้งนี้ ห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์ประกอบด้วยกิจกรรม 2 ประเภท ดังนี้

1. กิจกรรมหลัก ประกอบด้วย 5 กิจกรรมย่อย ดังนี้

1.1 การนำเข้าปัจจัยการผลิต (Inbound Logistics)

จากผลการศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับปัจจัยการผลิตในห่วงโซ่คุณค่าของสมุนไพรในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ หัว/เมล็ด/ต้นพันธุ์ ปุ๋ย/น้ำหมัก สารชีวภัณฑ์ ฟาง แกลบ โดยเกษตรกรมีการเก็บรักษาพันธุ์สมุนไพรไว้สำหรับใช้ในการเพาะปลูกในแต่ละปีมากน้อยแตกต่างกัน ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับปริมาณผลผลิตสมุนไพรและปริมาณคำสั่งซื้อที่มีการเก็บรักษาทำแบบง่ายโดยหัวพันธุ์มักเก็บไว้ในกระสอบ ในขณะที่เมล็ดพันธุ์จะเก็บไว้ในถุงพลาสติก ส่วนปัจจัยการผลิตอื่น ๆ จะแยกเก็บไว้ในพื้นที่บริเวณบ้าน ทั้งนี้ ส่วนใหญ่ไม่มีการวางแผนในเรื่องการจัดการปัจจัยการผลิตที่ชัดเจนในแต่ละรอบการผลิต มีปัญหาเรื่องการเก็บรักษาปัจจัยการผลิตโดยเฉพาะพันธุ์สมุนไพรให้สามารถคงคุณภาพไว้ได้อย่างไรก็ตาม การนำเข้าปัจจัยการผลิตของเกษตรกรมีจุดแข็งคือ ปัจจัยการผลิตมีอย่างหลากหลายและเพียงพอในพื้นที่ ยกเว้นพันธุ์สมุนไพรบางชนิด

1.2 การผลิต (Operations)

จากผลการศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับการผลิตสมุนไพรที่ปลูกในจังหวัดสุรินทร์ โดยวงจรการผลิต แบ่งเป็น 1) สมุนไพรที่ปลูกตามฤดูกาลและมีระยะเวลาในการเก็บเกี่ยว อาทิ ไพล เก็บเกี่ยวเมื่ออายุ 2 - 3 ปี ขมิ้นชัน/ กระชายดำ เก็บเกี่ยวเมื่ออายุ 8 - 12 เดือน และว่านชักมดลูก เก็บเกี่ยวเมื่ออายุ 9 เดือนขึ้นไป และ 2) สมุนไพรที่ปลูกและเก็บเกี่ยวได้ตลอดทั้งปี อาทิ ใบบัวบก กระเพราแดง อัญชัน การผลิตใช้แรงงานคนและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลัก มีการใช้เทคโนโลยีการผลิตน้อย แปลงปลูกเพื่อการจำหน่ายส่วนใหญ่ยังไม่ผ่านการรับรองมาตรฐานพืชสมุนไพร แต่มีจุดแข็งคือสภาพดินในหลายพื้นที่ของจังหวัดสุรินทร์มีความเหมาะสมในการปลูกสมุนไพร อีกทั้งเกษตรกรมีทักษะการปลูกสมุนไพรโดยใช้ภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ

1.3 การกระจายสินค้า (Outbound Logistics)

จากผลการศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับรูปแบบการกระจายสินค้าจากเกษตรกรผู้ปลูกสมุนไพรไปยังลูกค้าดำเนินการ ดังนี้

1) กระจายสินค้าด้วยตนเองโดยนำผลผลิตสมุนไพรไปส่งมอบให้กับลูกค้าที่มีคำสั่งซื้อล่วงหน้า เช่น โรงพยาบาลกาบเชิง/ สังขะ ลูกค้ารายย่อยในจังหวัด และลูกค้าอื่น ๆ นอกจังหวัด

2) กระจายสินค้าโดยผ่านลูกค้าที่มารับซื้อถึงบ้าน/ แปลงปลูก

ทั้งนี้ จุดแข็งในการกระจายสินค้าของเกษตรกรสมุนไพรคือสามารถดำเนินการได้ในจังหวัดเนื่องจากมีผู้รับซื้อและรวบรวมอยู่ในหลายพื้นที่ อีกทั้งระบบการขนส่งในปัจจุบันมีความสะดวกมากขึ้นและรองรับการกระจายสินค้าได้หลายรูปแบบ แต่เกษตรกรจำนวนมากยังขาดความรู้ในเรื่องช่องทางการกระจายผลผลิตไปสู่ตลาดและมีปัญหาในเรื่องการเดินทาง โดยเฉพาะเกษตรกรสูงอายุ

1.4 การตลาดและการขาย (Marketing and Sales)

จากผลการศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับการตลาดและการขายสมุนไพรของจังหวัดสุรินทร์ โดยเห็นว่ามีหลากหลายช่องทางทั้งตลาดในชุมชน ในพื้นที่ ในจังหวัด และนอกจังหวัด รวมทั้งมีช่องทางการตลาดออนไลน์ที่หลากหลาย อีกทั้งจังหวัดให้การส่งเสริมการทำตลาดออนไลน์โดยผ่านแพลตฟอร์มตลาดท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้นโดยเฉพาะ เช่น surinbest.com รูปแบบการขายสมุนไพรของเกษตรกรแบ่งเป็นการขายปลีกและขายส่ง การตลาดส่วนใหญ่เป็นแบบบอกต่อหรือแนะนำกันปากต่อปากจากลูกค้า ส่วนใหญ่ใช้กลยุทธ์การตลาดขั้นพื้นฐาน อาทิ กำหนดราคาตามราคาตลาด หรือตามราคาที่ตกลงไว้กับลูกค้า ผลผลิตส่วนใหญ่ขายในรูปแบบสดและบางส่วนแปรรูปขึ้นต้นเป็นแบบตากแห้ง การสร้างความแตกต่างหรือมูลค่าเพิ่มให้กับสมุนไพรมีน้อย บางรายมีการทำการตลาดออนไลน์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ Line

1.5 การบริการลูกค้า (Customer Services)

จากผลการศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับการบริการลูกค้า โดยเห็นว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีการให้บริการลูกค้าในรูปแบบของการเตรียมและส่งผลผลิตให้ตามคำสั่งซื้อ แต่ไม่มีการบริการหลังการขาย อีกทั้งยังขาดความรู้เกี่ยวกับการให้บริการลูกค้าในรูปแบบต่าง ๆ

2. กิจกรรมสนับสนุน ประกอบด้วย 4 กิจกรรม ดังนี้

2.1 โครงสร้างพื้นฐานขององค์กรชุมชน (Infrastructure)

จากผลการศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐาน โดยเห็นว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้ทำบัญชี ขาดทักษะการจัดการการเงิน การคำนวณต้นทุนค่าใช้จ่ายและการตั้งราคาผลผลิต รวมทั้งการบริหารจัดการการดำเนินการงานการผลิตสมุนไพรที่เป็นระบบ แม้ว่าเกษตรกรหลายรายได้รับการอบรมในเรื่องดังกล่าวจากหน่วยงานภาครัฐ แต่ส่วนใหญ่ไม่ได้ทำอย่างต่อเนื่องเพราะเห็นว่าเป็นเรื่องยุ่งยากและไม่มีเวลาในการทำ อย่างไรก็ตาม เกษตรกรที่มีการรวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชนหลายกลุ่มได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในเรื่องโครงสร้างพื้นฐานในการผลิตพืชสมุนไพร อาทิ โรงปุ๋ยหมัก การพัฒนาแปลงปลูก โคมสำหรับตากแห้งผลผลิต การเกษตร ระบบไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์ การขุดเจาะน้ำบาดาล และการทำโคกหนองนา เป็นต้น

2.2 การจัดการทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management)

จากผลการศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรมนุษย์ โดยเห็นว่า การปลูกสมุนไพรของเกษตรกรส่วนใหญ่ดำเนินการแบบต่างคนต่างปลูก และเป็นการปลูกโดยใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก มีบางชุมชนที่เกษตรกรมีการกลุ่มกันเป็นเครือข่าย ไม่เป็นทางการ ในขณะที่บางชุมชนเกษตรกรมีการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน การจ้างแรงงานจะจ้างในกรณีที่เกิดเรื่องมีอุปสรรคในการดำเนินการ โดยเฉพาะการเตรียมแปลงปลูกที่ต้องใช้รถในการไถพรวน และการเก็บผลผลิต ทั้งนี้ มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาส่งเสริมเรื่องสมุนไพรทั้งโดยตรงและสอดแทรกอยู่ในการทำเกษตรอินทรีย์ แต่การฝึกอบรมและการพัฒนาทักษะในการผลิตสมุนไพรให้ได้มาตรฐานยังมีน้อยและไม่ทั่วถึง ในขณะที่เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้เข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับสมุนไพร เนื่องจากไม่มีเวลาและไม่เห็นความสำคัญของการผลิตสมุนไพรให้ได้มาตรฐานเนื่องจากมองว่าเป็นกระบวนการที่ยุ่งยาก อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรมนุษย์ในการปลูกสมุนไพรมีจุดแข็งที่แรงงานที่ปลูกสมุนไพรมี

ทักษะในการปลูกเนื่องจากมีการปลูกสมุนไพร อย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะเกษตรกรที่ปลูกเพื่อจำหน่าย ในขณะเดียวกันก็สามารถเข้าถึงความรู้ที่ช่วยส่งเสริมการปลูกสมุนไพรได้จากหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่

2.3 การพัฒนาเทคโนโลยี (Technology Development)

จากผลการศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับการพัฒนาเทคโนโลยี โดยเห็นว่าการเข้าถึงเทคโนโลยีในการผลิตสมุนไพรของเกษตรกรในปัจจุบันทำได้ง่ายและสะดวกขึ้น อีกทั้งเทคโนโลยีการผลิตสมุนไพรมีหลากหลายและมีต้นทุนถูกลง แต่เทคโนโลยีที่นำมาใช้ในการผลิตพืชสมุนไพรของจังหวัดสุรินทร์ส่วนใหญ่เป็นอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักรในการเพาะปลูก ได้แก่ รถไถ ระบบน้ำ ระบบไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ ส่วนการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการแปรรูปผลผลิตสดยังมีไม่มาก เทคโนโลยีที่ใช้ เช่น ตู้/ โคมอบพลังงานแสงอาทิตย์ เครื่องสับสมุนไพร เป็นต้น ส่วนเทคโนโลยีในการสื่อสาร เกษตรกรสามารถเข้าถึงอุปกรณ์และแพลตฟอร์มการสื่อสารออนไลน์ได้อย่างกว้างขวางในปัจจุบัน แต่ส่วนใหญ่ใช้ในการสื่อสารในชีวิตประจำวันมากกว่าจะนำมาใช้เพื่อการผลิตหรือการทำการตลาด

2.4 การจัดหา (Procurement)

จากผลการศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับการจัดหา โดยเห็นว่า ปัจจัยการผลิตสำคัญที่เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องจัดหามาเพื่อการปลูกสมุนไพร ได้แก่ พันธุ์สมุนไพรทั้งที่เป็นหัว เมล็ด หรือต้นพันธุ์ โดยมีการจัดหาจากเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่และจากแหล่งผลิตนอกจังหวัด ปัจจัยการผลิตอื่นๆ ที่มักใช้ได้แก่ ปุ๋ย น้ำหมัก สารชีวพันธุ์ ฟาง แกลบ อย่างไรก็ตาม เกษตรกรสามารถจัดหาปัจจัยการผลิตหลายชนิดที่ต้องการได้ในพื้นที่ เกษตรกรหลายรายมีการผลิตปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เอง เพื่อลดต้นทุนในการผลิต แต่หลายรายต้องจัดหาปัจจัยการผลิตโดยเฉพาะพันธุ์สมุนไพร มาจากพื้นที่อื่นทั้งในจังหวัดและนอกจังหวัดเนื่องจากไม่สามารถผลิตพันธุ์ได้เองตามคุณภาพและมาตรฐานที่ตลาดต้องการ หรือผลิตได้ในปริมาณไม่พอเพียง ทำให้มีต้นทุนสูงในการจัดหา

จากผลการศึกษาข้างต้น สามารถสรุปรูปแบบกิจกรรมห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรจังหวัดสุรินทร์ ได้ดังตารางที่ 1 และ 2 นอกจากนี้สามารถสรุปห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรจังหวัดสุรินทร์ได้ดังภาพที่ 2

ตารางที่ 1 รูปแบบกิจกรรมหลักห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรจังหวัดสุรินทร์

กิจกรรมหลัก	รายละเอียด
1. การนำเข้าวัตถุดิบ/ ปัจจัยการผลิตเพื่อการผลิตสมุนไพร (Inbound Logistics)	กระบวนการนำเข้าของวัตถุดิบ/ ปัจจัยการผลิตที่ใช้ในการปลูก แหล่งที่มาของวัตถุดิบ/ ปัจจัยการผลิต ราคาและอายุใช้งานของวัตถุดิบ/ ปัจจัยการผลิต
2. การดำเนินการผลิต (Operation)	ขั้นตอนการปลูก การดูแลรักษา ระยะเวลาในการปลูกแต่ละครั้ง จำนวนที่ได้ในแต่ละครั้ง ต้นทุน ราคาขาย
3. การส่งมอบแก่ลูกค้า (Outbound Logistics)	ขั้นตอนในการส่งสินค้าให้กับลูกค้า ราคาและระยะเวลาในการขนส่ง สินค้าให้แก่ลูกค้า
4. การตลาดและการขาย (Marketing and Sales)	ลูกค้าหลักและลูกค้ารอง กลยุทธ์การตลาดที่ใช้ (รูปแบบของสินค้า ราคาขายส่ง/ ปลีก ช่องทาง การติดต่อ การส่งเสริมการตลาด)
5. การบริการลูกค้า (Services)	รูปแบบการให้บริการก่อน ระหว่าง และหลังการขาย

ตารางที่ 2 รูปแบบกิจกรรมสนับสนุนห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรจังหวัดสุรินทร์

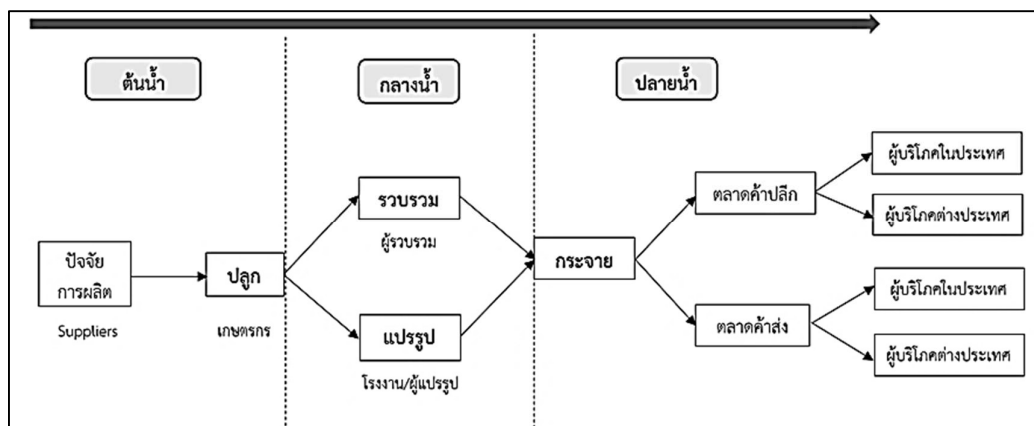
กิจกรรมสนับสนุน	รายละเอียด
1. โครงสร้างพื้นฐานขององค์กรชุมชน (Firm Infrastructure)	โครงสร้างพื้นฐาน/ สาธารณูปโภคในการผลิตสมุนไพร
2. การจัดการทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management)	การพัฒนาความรู้และทักษะที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร รวมถึงการบริหารจัดการ การวางแผน และการจัดทำบัญชีชุมชน
3. การพัฒนาด้านเทคโนโลยี (Technology Development)	การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตสมุนไพร
4. การจัดหาวัตถุดิบและทรัพยากรเพื่อการผลิตสมุนไพร (Procurement)	ชนิดของวัตถุดิบ/ ปัจจัยการผลิตที่ใช้ในการปลูก (พันธุ์สมุนไพรที่ปลูก, ปุ๋ย, น้ำหมัก, วัสดุอุปกรณ์) ช่องทางการและรูปแบบการจัดซื้อวัตถุดิบ/ ปัจจัยการผลิต

ห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรจังหวัดสุรินทร์					การ
โครงสร้างพื้นฐาน					
W : เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้ทำบัญชี ขาดทักษะการจัดการการเงิน การคำนวณต้นทุน/ การตั้งราคาผลผลิต การจัดการการดำเนินงานการผลิตสมุนไพรที่เป็นระบบ S : เกษตรกรที่มีการรวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชนหลายกลุ่มได้รับการสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานในการผลิตพืชสมุนไพร					
การจัดการทรัพยากรมนุษย์					
W : ขาดการฝึกอบรม/ พัฒนาทักษะในการผลิตสมุนไพรให้ได้มาตรฐาน ไม่เห็นความสำคัญของการผลิตสมุนไพรให้ได้มาตรฐาน S : เกษตรกรมีทักษะในการปลูกเนื่องจากมีการปลูกสมุนไพรอย่างสม่ำเสมอ สามารถเข้าถึงความรู้ที่ช่วยส่งเสริมการปลูกสมุนไพรได้จากหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่					
การพัฒนาเทคโนโลยี					
W : นำเทคโนโลยีในการแปรรูปและเทคโนโลยีการสื่อสารมาใช้ในการผลิตหรือการทำการตลาดน้อย S : การเข้าถึงเทคโนโลยีในการผลิตสมุนไพรของเกษตรกรทำได้ง่ายและสะดวกขึ้น เทคโนโลยีการผลิตสมุนไพรมีหลากหลายและมีต้นทุนถูกลง					
การจัดหา					
W : ไม่สามารถผลิตพันธุ์ได้เองตามคุณภาพและมาตรฐานที่ตลาดต้องการ หรือผลิตได้ในปริมาณไม่พอเพียง ทำให้มีต้นทุนสูงในการจัดหาพันธุ์สมุนไพรจากที่อื่น S : มีเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่ในการจัดการหาปัจจัยการผลิตหลายอย่างได้เองทำให้อัตต้นทุนในการผลิตได้					
การนำเข้าปัจจัยการผลิต W : ไม่มีการวางแผนการนำเข้าปัจจัยการผลิตในแต่ละรอบการผลิต การเก็บรักษาปัจจัยการผลิตให้มีคุณภาพ S : ปัจจัยการผลิตมีหลากหลายและเพียงพอในพื้นที่ ยกเว้นพันธุ์สมุนไพรบางชนิด	การผลิต W : ใช้แรงงานคนเป็นหลัก ใช้เทคโนโลยีการผลิตน้อย แปลงปลูกส่วนใหญ่ยังไม่ผ่านการรับรองมาตรฐาน S : สภาพดินในหลายพื้นที่ จังหวัดสุรินทร์เหมาะสมในการปลูกสมุนไพร เกษตรกรมีทักษะการปลูกพืชสมุนไพรโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น	การกระจายสินค้า W : เกษตรกรขาดความรู้เรื่องช่องทางการกระจายผลผลิตไปสู่ตลาด ปัญหาการเดินทางของเกษตรกรสูงอายุ S : มีผู้รับซื้อและรวบรวมอยู่ในหลายพื้นที่ของจังหวัดสุรินทร์ ระบบการขนส่งสะดวก/ รองรับการกระจายสินค้าได้หลายรูปแบบ	การตลาดและการขาย W : ใช้กลยุทธ์การ ตลาดแบบเดิมโดยมีการสร้างความแตกต่าง/ มูลค่าเพิ่มน้อยการทำตลาดออนไลน์มีน้อย S : ตลาดมีหลากหลายช่องทางทั้งใน และนอกพื้นที่จังหวัดส่งเสริมการทำตลาดออนไลน์โดยผ่านแพลตฟอร์มตลาดท้องถิ่น	การบริการลูกค้า W : ไม่มีการบริการหลังการขาย ขาดความรู้ในการให้บริการลูกค้าในแบบต่าง ๆ S : เกษตรกรส่วนใหญ่มีการให้บริการลูกค้าในรูปแบบของการเตรียมและการส่งผลผลิตให้ตามคำสั่ง	

หมายเหตุ: W (Weakness) จุดอ่อน S (Strength) จุดแข็ง

ภาพที่ 2 ห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรจังหวัดสุรินทร์

สามารถสรุปองค์ประกอบห่วงโซ่อุปทานพืชสมุนไพรสุรินทร์ ภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ห่วงโซ่คุณค่าการปลูกสมุนไพร จังหวัดสุรินทร์

จากภาพที่ 3 พบว่า ต้นน้ำ (Upstream) ผู้ขายปัจจัยการผลิตที่ขายปัจจัยการผลิต อาทิ ปุ๋ย พันธุ์สมุนไพร วัสดุอุปกรณ์ปลูก ให้กับเกษตรกรซึ่งจะมีการปลูกทั้งเป็นรายเดี่ยว และเป็นกลุ่มในลักษณะการรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ และการรวมกลุ่มแบบเป็นทางการ ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งจะขายปลีกสมุนไพรให้กับ 1) ลูกค้ารายย่อย ได้แก่ ลูกค้าชาวนา และลูกค้าประจำ ในรูปแบบสด 2) โรงพยาบาลประจำอำเภอ และเครือข่ายโรงพยาบาล ในรูปแบบสด และ 3) ผู้รวบรวมสมุนไพรหรือตัวแทนรับซื้อ ทั้งในรูปแบบสด และแห้ง ในส่วนกลางน้ำ (Midstream) ผู้รวบรวมสมุนไพรจะนำสมุนไพรไปสร้างมูลค่าเพิ่มโดยทำเป็นสมุนไพรแห้ง หรือแปรรูปอย่างง่าย จำหน่ายให้กับโรงพยาบาล ซึ่งในจังหวัดสุรินทร์จะมีโรงพยาบาลที่แปรรูปสมุนไพร 2 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลอำเภอกาบเชิง และอำเภอสังขะ เพื่อใช้ในโรงพยาบาล และวางจำหน่ายให้กับลูกค้าภายนอก ในส่วนของตัวแทนรับซื้อจะจำหน่ายให้กับผู้ประกอบการ และผู้ค้าส่ง ซึ่งจะจำหน่ายให้ผู้ค้าปลีก และผู้บริโภคเป็นลำดับสุดท้าย (ปลายน้ำ Downstream)

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

รูปแบบการจัดการห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างเสริมบนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ มีความสัมพันธ์กันคล้ายลูกโซ่ ดังนี้

กิจกรรมหลัก ประกอบด้วย 5 กิจกรรมย่อย ได้แก่ การนำเข้าปัจจัยการผลิต การผลิต การกระจายสินค้า การตลาดและการขาย และการบริการลูกค้า

กิจกรรมสนับสนุน ประกอบด้วย 4 กิจกรรม ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐานขององค์กรชุมชน การจัดการทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาเทคโนโลยี และการจัดหา

นอกจากนี้ยังพบว่า องค์ประกอบห่วงโซ่อุปทานพืชสมุนไพรสุรินทร์ตลอดห่วงโซ่ ได้แก่ 1) ระยะต้นน้ำ (Upstream) ผู้จำหน่ายปัจจัยการผลิต อาทิ ปุ๋ย พันธุ์สมุนไพร วัสดุอุปกรณ์ปลูก ให้กับเกษตรกรผู้เพาะปลูกสมุนไพร ซึ่งอาจดำเนินการในรูปแบบรายบุคคลหรือรวมกลุ่มกัน ทั้งในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ และการรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการ ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งจะขายปลีกสมุนไพรให้กับ 1) ลูกค้ารายย่อย ได้แก่ ลูกค้าชาวนา และลูกค้าประจำ ในรูปแบบสด 2) โรงพยาบาลประจำอำเภอ และเครือข่ายโรงพยาบาล ในรูปแบบสด และ 3) ผู้รวบรวมสมุนไพรหรือตัวแทนรับซื้อ ทั้งในรูปแบบสด และแห้ง 2) ระยะกลางน้ำ (Midstream) ผู้รวบรวมสมุนไพร ซึ่งทำหน้าที่เพิ่มมูลค่าให้กับสมุนไพร เช่น การแปรรูปเบื้องต้นหรือการทำให้แห้ง ก่อนจำหน่ายให้กับโรงพยาบาล ซึ่งในจังหวัดสุรินทร์จะมีโรงพยาบาลที่แปรรูปสมุนไพร 2 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลอำเภอกาบเชิง และอำเภอสังขะ เพื่อใช้ในโรงพยาบาล และวางจำหน่ายให้กับผู้บริโภคภายนอก และ 3) ระยะปลายน้ำ (Downstream) หมายถึง ตัวแทนรับซื้อซึ่งทำหน้าที่

จำหน่ายสมุนไพรให้กับผู้ประกอบการและผู้ค้าส่ง ก่อนจะส่งต่อไปยังผู้ค้าปลีกและผู้บริโภคในลำดับสุดท้าย ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับผลการศึกษาของ พฤติยาพร มณีรัตน์ และ เกียรติศิริ เจริญวิศาล (2565) ศึกษาโมเดลห่วงโซ่คุณค่าในการสร้างมูลค่าวัตถุดิบท้องถิ่นสู่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอาหารในจังหวัดภูเก็ต โดยศึกษาการขับเคลื่อนกระบวนการในระบบห่วงโซ่ตั้งแต่เริ่มการผลิต กระบวนการส่งมอบ และการเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตในขั้นตอนต่าง ๆ ของห่วงโซ่คุณค่าซึ่งประกอบด้วย 3 กระบวนการ ได้แก่ 1) การจัดการต้นน้ำ ระบบเกษตรเรื่องราวของวัตถุดิบ อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และการท่องเที่ยวยั่งยืน 2) การจัดการกลางน้ำ การขายและการตลาด และการจัดการโลจิสติกส์ และ 3) การจัดการปลายน้ำ กิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงอาหาร การสอนทำอาหาร เทศกาลอาหาร ผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่น โดยกระบวนการในห่วงโซ่คุณค่าเป็นสิ่งขับเคลื่อนในการสร้างคุณค่าและสร้างความได้เปรียบเพื่อให้ผู้รับบริการเกิดความพึงพอใจและเกิดประสบการณ์ที่ดีทางการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความสนใจและตัดสินใจในการใช้บริการ รวมทั้งเพื่อให้สามารถป้องกันการเกิดปัญหาซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจในการเลือกซื้อเลือกใช้บริการและการเป็นลูกค้าที่มีความภักดี

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

จากผลการวิจัยพบว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์มีการดำเนินงานมีความสัมพันธ์กันคล้ายลูกโซ่แบบต่อเนื่อง ซึ่งแต่ละกิจกรรมมีส่วนในการก่อให้เกิดคุณค่าเพิ่มเป็นช่วง ๆ ตั้งแต่การนำวัตถุดิบเข้าสู่กิจกรรมการผลิต จนได้เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปที่จำหน่ายไปยังผู้บริโภคคนสุดท้าย ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมหลัก และกิจกรรมสนับสนุน ดังนั้นคณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ในการจัดการห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ ควรมีการดำเนินการ ดังนี้

1) จัดตั้งคณะทำงาน โดยจังหวัดสุรินทร์ควรมีการจัดตั้งคณะทำงานหรือคณะกรรมการ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนงานอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีตัวแทนจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมสมุนไพร ทั้งนี้ คณะกรรมการดังกล่าวจะเป็นทีมที่ดำเนินการในการขับเคลื่อนและบริหารจัดการห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์

2) สร้างความตระหนักรู้ ความเข้าใจ และความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์

3) จัดทำแผนพัฒนา/ แผนการดำเนินงาน โดยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์ ดังนี้

(1) กำหนดให้การพัฒนาด้านสมุนไพรเป็นนโยบายสำคัญของจังหวัดสุรินทร์ที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

(2) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งเอื้อต่อการดำเนินงานและช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ ลดต้นทุน และการเข้าถึงเงินทุนให้กับผู้ประกอบการในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์

(3) พัฒนากำลังคนทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพเพื่อรองรับการดำเนินงานของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์

(4) เชื่อมโยงการทำงานร่วมกับสถาบันการศึกษาและหน่วยงานเฉพาะด้านการส่งเสริมการนางานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรมมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาขีดความสามารถของภาคส่วนต่าง ๆ ในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์ รวมถึงสนับสนุนองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่ช่วยในการพัฒนาการผลิตสมุนไพรและการผลิตที่สามารถผ่านการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์สมุนไพร ตลอดจนเทคโนโลยีสมัยใหม่/ ดิจิทัลเพื่อรองรับการดำเนินงานที่ราบรื่นของเกษตรกร/ ผู้ประกอบการ

(5) สนับสนุนด้านกฎระเบียบเพื่อให้เกษตรกร/ ผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมสมุนไพรสามารถดำเนินงานได้สะดวกขึ้น รวมถึงการลดความซับซ้อนของกระบวนการราชการ การรับรองการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา และการขอรับรองมาตรฐานที่เกี่ยวข้อง

4) ดำเนินงานตามแผนหรือคำสั่งคณะทำงาน

5) ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานตามแผน รวมถึงการสะท้อนกลับ (Feedback Loop) ผลการดำเนินงาน

นอกจากนี้ ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและพัฒนาสมุนไพรจังหวัดสุรินทร์และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในห่วงโซ่อุปทานสมุนไพรมีบทบาทสำคัญในการดำเนินการ โดยต้องให้ความสำคัญกับวิธีการที่ธุรกิจแข่งขันภายในอุตสาหกรรมสมุนไพร โครงสร้างของธุรกิจ และสภาพการณ์การแข่งขันของอุตสาหกรรมโดยรวม ด้วยการส่งเสริมการเป็นผู้ประกอบการด้านสมุนไพร การจัดตั้งธุรกิจใหม่ภายในคลัสเตอร์ โดยมีการให้คำปรึกษา และเงินทุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสร้างโอกาสในการสร้างเครือข่ายเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้ประกอบการและนวัตกรรมด้านสมุนไพร และส่งเสริมการแข่งขันทางธุรกิจและการใช้กลยุทธ์ที่มุ่งเน้นการพัฒนาธุรกิจให้กับผู้ที่อยู่ในคลัสเตอร์ อาทิ การปรับปรุงประสิทธิภาพ คุณภาพ และนวัตกรรม และการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจ ซึ่งเป็นการแข่งขันในระดับที่ไม่สูงมากเกินไปเป็นประโยชน์ต่อผู้บริโภค โดยส่งผลให้ธุรกิจต่าง ๆ เกิดการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการศึกษาที่ทำให้ได้รูปแบบการจัดการห่วงโซ่มูลค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ รวมถึงองค์ประกอบห่วงโซ่อุปทานพืชสมุนไพรสุรินทร์ตลอดห่วงโซ่ ดังนั้น นักวิชาการหรือผู้ที่สนใจอาจศึกษาเพิ่มเติมโดยการใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของผู้ประกอบการ หรือการศึกษาลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับชุมชน หรือขยายผลการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมการแข่งขันทางธุรกิจและการใช้กลยุทธ์ที่มุ่งเน้นการพัฒนาธุรกิจให้กับผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมสมุนไพรไทย อาทิ การพัฒนาศักยภาพผู้ผลิตสมุนไพรต้นน้ำให้ได้การรับรองมาตรฐานแหล่งผลิตพืชสมุนไพร (ต้นน้ำ) การปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิต คุณภาพ นวัตกรรม (กลางน้ำ) และการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน (ปลายน้ำ) เพื่อเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกร ผู้ประกอบการ และผู้บริโภคต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ที่จัดสรรงบประมาณสนับสนุน โดยความเห็นชอบของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 และขอขอบคุณที่ปรึกษาสมาชิกชุมชนในพื้นที่การทำวิจัย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตลอดจนภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องที่ให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจนทำให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงสาธารณสุข และองค์กรภาครัฐ – เอกชน. (2559). แผนแม่บทแห่งชาติ ว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560 - 2564). กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกกระทรวงสาธารณสุข.
- คณะอนุกรรมการวิเทศสมุนไพร. (2563). การประชุมคณะอนุกรรมการวิเทศสมุนไพร ครั้งที่ 2/ 2563. https://www.opsmoac.go.th/sustainable_agri-knowledge-files-431291791806.
- ชนมธัญญา กังวานศุภพันธ์, อุบลวรรณ สุวรรณภูสีห์, นิศานาถ แก้ววินัด, และ สุนิสา เยาวสกุลมาศ. (2567). การยกระดับนวัตกรรมพัฒนาคลัสเตอร์สมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากร บริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- น้ำทิพย์ ไต่เต้า และ อติลา พงศ์ยี่หล้า. (2565). ความสำเร็จของผู้ประกอบการธุรกิจสมุนไพรไทย ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์และนวัตกรรมผลิตภัณฑ์. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 10(6), 2411 - 2422.
- พฤติยาพร มณีรัตน์ และ เกิดศิริ เจริญวิศาล. (2565). โมเดลห่วงโซ่มูลค่าในการสร้างมูลค่าวัตถุดิบท้องถิ่นสู่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอาหารในจังหวัดภูเก็ต. วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 5(3), 813 - 825.
- สำนักข่าว Hfocus เจาะลึกระบบสุขภาพ. (2565). คกก.สมุนไพรแห่งชาติ เผยผลงาน 6 ปี ไทยส่งออกวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์สมุนไพร สร้างมูลค่ากว่า 1.2 หมื่นล้านบาท. <https://www.hfocus.org/content/2022/08/25758>.
- สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (2563). สรุปผลการตรวจราชการกระทรวงสาธารณสุข ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 รอบที่ 2. <https://dmsic.moph.go.th/index/detail/8324>.

- สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี. (2564). รายงานผลการตรวจราชการของผู้ตรวจราชการสำนักนายกรัฐมนตรีเขตตรวจราชการที่ 13 จังหวัดสุรินทร์ การพัฒนาเมืองสมุนไพร่ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564. https://pmi.opm.go.th/inspect_main/uploadfiles/8%20รายงานเมืองสมุนไพร่%20v1.pdf.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2018). *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (5th ed.). SAGE Publications.
- Frederick, S. (2014). *Combining the Global Value Chain and Global I-O Approaches Discussion Paper*. <https://unstats.un.org/unsd/trade/events/2014/mexico/Combining%20the%20Global%20Value%20Chain%20and%20global%20I-O%20approaches%20-%20Stacey%20Frederick%20-%2018%20Sep%202014.pdf>.
- Frederick, S. E. (2010). *Development and Application of a Value Chain Research Approach to Understand and Evaluate Internal and External Factors and Relationships Affecting the Economic Competitiveness in the Textile Value Chain* [Doctoral dissertation, North Carolina State University]. North Carolina State University Libraries. <http://www.lib.ncsu.edu/resolver/1840.16/6190>.
- Kumar, D., & Rajeev, P. V. (2016). Value Chain : A Conceptual Framework. *International Journal of Engineering and Management Sciences*, 7(1), 74 - 77.
- Porter, M. E. (2008). The Five Competitive Forces that Shape Strategy. *Harvard Business Review*, 86(1), 78 - 93.
- Porter, M. E. (1985). Technology and Competitive Advantage. *Journal of Business Strategy*, 5(3), 60 - 78.
- Porter, M. E. (1998). *Competitive Advantage : Creating and Sustaining Superior Performance*. Free Press.
- Teece, D. J. (2018). Business models and dynamic capabilities. *Long Range Planning*, 51(1), 40 - 49. <https://doi.org/10.1016/j.lrp.2017.06.007>.